

De toegankelijkheid van de rechtspleging

Ivo Giesen en Lieke Coenraad¹

Ook binnen de civiele rechtspleging zoekt de huidige regering de randen van wat mensenrechtelijk mogelijk is wat al te nadrukkelijk op. Onze rechtsstaat wordt hopelijk geen 'linkse hobby'.

1. Inleiding

1.1 Rode Draad

De belangrijkste ontwikkelingen in de civiele rechtspleging in 2010 hebben wat ons betreft steeds te maken met de noodzaak om de effectieve toegang tot een effectieve civiele rechter te waarborgen. Om dat te kunnen bereiken en het bestaande niveau te kunnen handhaven, zal de rechterlijke macht goed moeten functioneren, hetgeen politiek laveren, een overkoepelende visie en (moeilijke) keuzes vergt (zie paragraaf 2). Datzelfde geldt voor de advocatuur (paragraaf 3). Effectieve toegang kan ook via collectieve actiemiddelen bereikt worden (paragraaf 4). Daarvoor geldt in mindere mate dan voor individuele geschillen dat de beschikbare rechtsbijstand en vooral de kosten die verbonden zijn aan het afdwingen van een gepretendeerd recht, wezenlijk zijn voor de afweging of het 'het allemaal wel waard is' (paragraaf 5). Naast die kosten is ook belangrijk of het mogelijk is het verzoek of de vordering feitelijk te kunnen onderbouwen (paragraaf 6). In paragraaf 7 ronden wij af. Voordien benoemen wij nog, zoals altijd zonder pretentie van volledigheid,² enkele belangrijke ontwikkelingen in rechtspraak, wetgeving, doctrine én Europa.

1.2 Rechtspraak

Vermeldenswaard met het oog op de toegang tot de rechter³ is het geval waarin het land Chili zich in verzet na een verstekvonnis, doch na de verzettermijn, op immuniteit van jurisdictie beroept. De Hoge Raad⁴ oordeelt dat Chili na het verstrijken van de verzettermijn niet alsnog een rechtsmiddel toekomt in verband met haar voorrecht van immuniteit. Ook art. 6 EVRM kent beperkingen en

art. 81 (oud) Rv, nu art. 143 Rv, is er daar één van. Met die verzettermijn is een evenwicht bereikt tussen het belang niet gebonden te raken aan een niet bekend vonnis, en het belang van de eiser bij een onherroepelijk vonnis op enig moment, en die regeling tast het recht op toegang in casu niet in de kern aan, althans bijzondere omstandigheden die dat anders zouden maken, zijn niet gesteld.

In de rechtspraak kwamen uiteraard ook de 'klas-sieke' leerstukken aan de orde. We noemen hier (zie paragraaf 4.3) slechts het arrest van de Hoge Raad⁵ waarin de bindende eindbeslissing nader ingekaderd werd. Deze gebondenheid geldt, als bekend, niet onverkort; de rechter is bevoegd over te gaan tot heroverweging om te voorkomen dat hij op een ondeugdelijke grondslag een einduitspraak zou doen.⁶ Dat is het geval, aldus r.o. 3.5, als de rechter "inziet dat zijn uitdrukkelijk en zonder voorbehoud gegeven oordeel was gegrond op een onhoudbare feitelijke lezing van een of meer gedingstukken, welke lezing, bij handhaving, zou leiden tot een einduitspraak waarvan de rechter overtuigd is dat die ondeugdelijk zou zijn." Een wijs oordeel, gegeven de wens en de noodzaak om effectief te procederen. Dat oordeel dient de rechter wel te motiveren en tevens dient de rechter "alvorens hij terugkomt op zijn eerdere eindbeslissing" de partijen de kans te bieden om zich hierover uit te spreken. Maar dat betekent niet dat hij "in alle gevallen een tussenuitspraak moet doen waarin hij partijen van zijn voornemen op de hoogte stelt en hun gelegenheid geeft daarop te reageren. Indien het gewijzigde inzicht van de rechter is gestoeld op een reeds tussen de partijen met het oog daarop gevoerd debat behoeft de rechter niet in een tussenuitspraak de partijen nogmaals gelegenheid te geven zich uit te laten over een punt waarover zij zich reeds hebben uitgelaten." Ook dat kan vanuit het oogpunt van efficiëntie onderschreven worden.

1.3 Wetgeving

Per 1 juli 2010 is de Wet deelgeschilprocedure voor letselen overlijdensschade in werking. Half januari 2011 werden 18 gepubliceerde beschikkingen op grond van die wet⁷ geteld. Geen slechte score. Uit die rechtspraak volgt, aldus Oskam en Van Dijk,⁸ dat de rechter vrij snel een knoop kan doorhakken en zo de schadeafwikkeling weer vlot kan trekken, precies zoals de bedoeling was. Daarmee is voor de betrokken letselschadeslachtoffers – want vooral in die kringen wordt de wet benut – de toegankelijkheid van de rechtspleging wellicht in een iets beter daglicht komen te staan.

Tegenstrijdige gevoelens als het om de toegang tot de hoogste rechter gaat, roepen de twee wetsvoorstellen op

Begin februari waren zowel de advocaten als de rechters boos, al leidde dat niet tot 'Franse toestanden'

die naar aanleiding van de herbezinning op de (rechtsvormende) taak van de Hoge Raad zijn ingediend. Immers, het wetsvoorstel⁹ waarin is opgenomen dat zaken aan de cassatiepoort 'wegeselecteerd' kunnen worden, en eventueel via art. 80a Wet op de rechterlijke organisatie (RO) afgedaan kunnen worden 'wanneer de aangevoerde klachten geen behandeling in cassatie rechtvaardigen, omdat de partij die het cassatieberoep instelt klaarblijkelijk onvoldoende belang heeft bij het cassatieberoep of omdat de klachten klaarblijkelijk niet tot cassatie kunnen leiden', zal ertoe leiden dat de toegang tot cassatierechtspraak in kwantitatief opzicht vermindert. De discussie daarover en over de gelijktijdige invoering van een cassatiebalie zal nog wel even naijlen, hoewel het wetgevingstraject voortvarend ter hand is genomen.¹⁰ De toegang tot een hoogstrechtelijke beslissing wordt echter verbeterd door het wetsvoorstel,¹¹ dat het mogelijk maakt voor feitenrechters om prejudiciële vragen te stellen aan de Hoge Raad. Dat is een interessante ontwikkeling, vooral ook voor die rechtsgebieden die afhankelijk zijn van ontwikkelingen in de rechtspraak. De eerste geluiden naar aanleiding van een conceptvoorstel waren dan ook positief.¹² De Raad van State bleek echter kritisch, wat ons betreft ten onrechte, want de rechtseenheid en rechtsontwikkeling is hierbij gebaat.

1.4 Literatuur

Ook afgelopen jaar verschenen – naast hetgeen hierna nog

Auteurs

1. Prof. mr. I. Giesen is hoogleraar burgerlijk (proces)recht, Molengraaff instituut, Universiteit Utrecht, raadsheer-plaatsvervanger te 's-Hertogenbosch en medewerker van dit blad.
Prof. mr. L.M. Coenraad is hoogleraar privaatrecht, in het bijzonder Conflictoplossing, Vrije Universiteit Amsterdam en raadsheer-plaatsvervanger te Amsterdam.

Noten

- Voor meer informatie, raadplege men de kroniek van Hendrikse e.a., *Adv.bl.* 2010, p. 309 e.v. en p. 357 e.v.; diverse kronieken in *TCR* en het *AA KwartaalSignaal* (voorheen: *Katernen*) door Flach (laatstelijk *AA KwartaalSignaal* 2010, p. 6544 e.v.). Deze bijdrage bouwt voort op Giesen & Coenraad. 'De ketens van en binnen de Nederlandse rechtspleging', *NJB* 2010/777, afl. 15, p. 963 e.v., en betreft de periode tussen half februari 2010 en half februari 2011.
- Zie ook nog HR 19 maart 2010, *NJ* 2010/172 (Chipsol), waarover Van Maanen, *NTBR* 2010, p. 189 e.v.; Haas, *MvV* 2010, p. 158 e.v.
- HR 26 maart 2010, *NJ* 2010/526 m.nt. Th.M. de Boer (*Azela/Chili*), r.o. 3.5.2.
- HR 26 november 2010, *NJ* 2010/634 (*Koijen/ABB*).
- Zo al HR 25 april 2008, *NJ* 2008/553.
- Zie Giesen & Coenraad, 'Kroniek van de

rechtspleging; Toegang tot de rechtspleging in Nederland anno 2008', *NJB* 2009/691, afl. 14, p. 896-897 en Van der Velde, *AA* 2010, p. 344 e.v.; Wesselink, 'Deelgeschil-procedure voor letsel- en overlijdensschade; gewenst, maar zal het werken?', *NJB* 2010/1266, afl. 25, p. 1584 e.v.; Klaassen, *TCR* 2010, p. 37 e.v.; Van Dijk, *NTBR* 2010, p. 247 e.v.; Akkermans & De Groot, *TVP* 2010, p. 29 e.v.; Oude Hergelink & Tuls in: Van Boom, Van Dam-Lely & Lindenbergh, *Rake remedies*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, en de special van *Verkeersrecht* 2010/6.
8. Oskam & Van Dijk, *PIV-bulletin* 2011, p. 17-21. Zie ook De Groot, *L&S* 2010/nr. 4, p. 179 e.v.
9. *Kamerstukken II* 2010/11, 32 576, nr. 1-5.
10. Zie o.a. de bijdragen van Van Schendel, Assor & Keirse in: Hol, Giesen & Kristen (red.), *De Hoge Raad in 2025*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.
11. *Kamerstukken II* 2010/11, 32 612, nr. 1-4, en *NJB* 2011/398, afl. 7, p. 460-462.
12. Zie Hol, Giesen & Kristen (red.), a.w., en daarin vooral de bijdragen van Frenk en Giesen. In die bundel gaan de bijdragen van Hartlief en Van der Wiel over de modernisering van het instituut cassatie in het belang der wet (zie ook *NJB* 2010/2178, afl. 41, p. 2676-2677).
13. Coenraad, *Conflictoplossing en schei-*

Het gevolg zou wel eens kunnen zijn dat gerechtsbestuurders straks helemaal niets meer met de inhoud van doen hebben, niet langer af en toe ook zelf nog 'zitten'

apart genoemd wordt – de nodige (hand)boeken en monografieën,¹³ bundels,¹⁴ proefschriften¹⁵ en rapporten,¹⁶ onder andere over de vraag of de kwaliteit van civiele vonnissen (i.e. juridische zuiverheid, zorgvuldigheid en begrijpelijkheid) kan worden getoetst (ja, dat kan).¹⁷ Verder vragen we speciale aandacht voor de oproep van Barendrecht om de civiele rechtspraak te innoveren, met als doel de toegankelijkheid en de kwaliteit te vergroten;¹⁸ daarbij staat de gebruiker, de rechtsplegingsconsument, centraal.¹⁹

Daarbij past dat Erades in haar Rechtspraaklezing 2010 de zogenoemde 'responsieve' rechter als een ideaal-type van modern rechterschap heeft gepositioneerd.²⁰ Die responsieve rechter reageert tijdig en adequaat op signalen uit rechtspraak en samenleving, is dienstbaar aan de samenleving en sluit aan bij de wensen, verwach-

dingsrecht, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011; Meijßen & Jongbloed, 'Conservatoir beslag in Nederland, Research Memoranda', nummer. 2-2010, Den Haag: *Rvdr* 2010; Krans, *Nederlands burgerlijk procesrecht en materiele EU-recht*, Deventer: Kluwer 2010.
14. Polak (red.), *Inbedding van Europese procesrechtelijke normen in de Nederlandse rechtsorde*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2010; Van Rhee & Uzelac (red.), *Enforcement and enforceability – Tradition and reform*, Antwerpen: Intersentia 2010; G. Frerks e.a. (red.), *Preventieve mediation*, Apeldoorn: Maklu 2010; Muller/ Richards (eds), *Highest Courts and Globalisation*, Den Haag: Hague Academic Press 2010; Antokolskaja/Coenraad (red.), *Het nieuwe scheidingsrecht. Ouderschapsplan, positie van het kind, regierechter en collaborative divorce*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, en diverse bijdragen aan Van Boom, Van Dam-Lely & Lindenbergh (red.), *Rake remedies*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.
15. Van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schicken* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 2010; Van Stekelenburg, *De betere byte in de strijd om het gelijk* (diss. Amsterdam VU), Delft: Eburon 2010.
16. Sijnders, *Arbitrage en/of bindend advies bij de SGC*, Leiden/Den Haag: Universiteit Leiden/SER 2010; Diephuis, Eshuis & De Heer-de Lange (red.), *Rechtspleging*

Civiel en Bestuur 2008, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

17. Neleman e.a., *Toetsingscommissie Civiele Vonnissen*, Den Haag: *Rvdr* 2011, zie (zonder bijlagen) <http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/Rvdr/Actualiteiten/Rechtspraak+ontwikkelt+toetsingskader+voor+kwiteit+civiele+vonnissen.htm>.
18. De rechtspraak moet ook toegankelijker worden als het om openbaarmaking van uitspraken gaat, zie Mommers, Zwenne & Schermer, 'Het best bewaarde geheim van de raadkamer. Over de ontoegankelijkheid van de rechtspraak', *NJB* 2010/1692, afl. 32, p. 2072 e.v.

19. Zie Barendrecht, 'Innovatie van civiele rechtspleging: de regie naar rechter en gebruiker', *NJB* 2011/293, afl. 6, p. 350 e.v., en Barendrecht & Gramatikov, 'Aanvaardbaarheid van rechtspleging: toegankelijkheid en rechtvaardigheid als gezien door gebruikers', *NJB* 2010/853, afl. 17, p. 1102 e.v., alsmede Smit, 'Servicegericht procederen: Een verlanglijstje', *NJB* 2010/1153, afl. 23, p. 1464 e.v. Over innovaties ook de special in *Trema* 2010, p. 418 e.v., en over innovatie t.a.v. incasso's (aangetekend schrijven i.p.v. betekening) Baarsma & Theeuwes, m.m.v. Barendrecht, 'Domeinmonopolie gerichtsdeurwaarder is te duur', *NJB* 2011/409, afl. 8, p. 479 e.v.
20. Aldus Erades, 'Naar een ideaal gerecht', *Rechtspraaklezing*, Den Haag: Sdu 2010.

Het is de vraag of de formele benadering van de Hoge Raad de collectieve 3:305a-gang naar de rechter niet al te zeer bemoeilijkt

tingen en noden van de burgers.²¹ Als het hier niet louter om 'managementspeak' gaat, strijden twee opmerkingen om voorrang. Eén: deze omschrijving klinkt als die van een kwalitatief goede rechter, zodat in zoverre het concept geen weerstand zal oproepen, maar ons ook niet verder helpt, terwijl diezelfde rechter wel werken moet in het spanningsveld tussen waarborgen en efficiency.²² Twee: als we uitgaan van 'responsiviteit', hoe ver reikt dat dan? Staat er een maat op het moeten luisteren naar de maatschappij? In verband met de onafhankelijkheid van de rechter is dat van belang, want die rechter moet zelfstandig tot een oordeel komen en kan zich niet laten leiden door 'de mening' van 'het volk'. Oriëntatie op wat er leeft, is nodig, maar de rechter moet wat ons betreft wel de druk van de samenleving weerstaan en desnoods tegen de stroom (durven) ingaan.²³ De rechtsstaatgedachte brengt met zich dat ook onwelgevallige rechterlijke uitspraken rechtens zijn en gezag hebben.

1.5 Europa 'and beyond'

Het voorstel voor herziening van de EEX-Verordening (Brussel I)²⁴ zal ongetwijfeld elders nog uitvoerig aan bod komen, en noemen we hier vooral omdat met die wijziging de exequaturprocedure (eindelijk) wordt afgeschaft; rechterlijke beslissingen in burgerlijke en handelszaken worden straks automatisch uitvoerbaar in de gehele EU.

Daarnaast is de DG Sanco een Europese consultatieronde begonnen inzake het gebruik van alternatieve geschilbeslechtingsmechanismen (ADR) in commerciële transacties.²⁵ Het consumentenvertrouwen is wezenlijk voor de Europese markteconomie en om dat te bewaren, is nodig dat de toegang tot efficiënte manieren om ('cross border') consumentengeschillen af te wikkelen gewaarborgd is. ADR-mechanismen bieden een snelle, simpele en goedkope wijze van conflicthantering die tevens de druk op het rechterlijk apparaat verminderen kan. Via deze consultatie wil Europa ontdekken welke problemen zich op dit vlak voordoen ('lack of consumer awareness', 'gaps in ADR coverage' en 'funding') en hoe het gebruik van ADR dan verbeterd kan worden, waarbij gedacht kan worden aan het meer benutten van ODR ('online dispute resolution').²⁶ Na de consultatie wordt dit dossier ongetwijfeld vervolgd.²⁷

Intussen heeft het Europese Hof van Justitie geoordeeld – belangrijk voor de mediation-praktijk²⁸ – dat een wettelijk verplichte poging tot buitengerechtelijke geschilbeslechting als voorwaarde voor ontvankelijkheid bij de rechter niet in strijd is met de Universeledienst-richtlijn, noch met het gelijkwaardigheidsbeginsel en het beginsel van effectieve rechtsbescherming.²⁹ Daarnaast wordt de mediationrichtlijn (uit mei 2008) omgezet in de Nederlandse wet,³⁰ wat bijvoorbeeld leidt tot nieuwe verjarings-

regels in het BW, een nieuw art. 22a Rv (de rechter kan in elke stand van het geding mediation voorstellen) en een 'Europees' verschoningsrecht (art. 165 lid 3 ontwerp Rv).³¹ Overigens is, in het licht van het door de Hoge Raad niet erkende 'nationale' verschoningsrecht van de advocaat/scheidingsbemiddelaar,³² in Nederland een discussie ontbrand en nog niet beslecht over de vraag of in scheidingszaken één advocaat beide partijen mag bijstaan.³³

2. De rechterlijke macht

2.1 Politiek en rechtspleging

Begin februari waren zowel de advocaten als de rechters boos, al leidde dat niet tot 'Franse toestanden' (stakingen). De over het algemeen nog steeds gematigd links-liberale³⁴ rechterlijke macht reageerde verbijsterd op de bezuinigingsplannen van het kabinet-Rutte,³⁵ die tot een kosten-dekkend griffierecht moeten leiden (zie paragraaf 5) en verder de raio-opleiding treffen. Helemaal verrassend kan dat niet zijn geweest, gezien het Rapport Brede Heroverwegingen (april 2010) en het regeerakkoord,³⁶ maar zuur is het wel; al zo vaak zien we dat financiële belemmeringen de kwaliteit aanvreten. Aan de andere kant: hoger onderwijs en kunst en cultuur zijn ook 'best belangrijk' en moeten ook stevig snoeien. Gevolg zal zijn dat de raio-opleiding wordt beperkt tot één lichting per jaar (was: twee) en tot vier jaar (was: zes) door de buitenstage te schrappen. De wel nog steeds relevante ervaring moet de raio vooraf, gedurende minimaal drie jaar, elders hebben opgedaan.³⁷

De boosheid bij de rechterlijke macht is te des te beter te begrijpen als meegenomen wordt dat het zaaksaanbod toeneemt (plus 7% in 2009) waarmee de stijging (6%) van het aantal afgehandelde zaken teniet wordt gedaan en de werkvoorraden dus weer toenemen, zodat de normen voor doorlooptijden in elk geval bij de rechtbanken en hoven in handelszaken met verweer nog niet gehaald werden.³⁸

Voor dit politieke gekibbel echt losbarstte en voordat de rechterlijke macht publiekelijk onder vuur kwam (Wilders, wrakingen),³⁹ had de rechtspraak net de eigen visie op de toekomst (tot 2020) van de rechterlijke macht en de ontwikkeling daarvan, het licht doen zien. Kort gezegd luidt de aangepaste missie als volgt: 'De Rechtspraak zorgt voor integere, tijdige en effectieve beslechting van geschillen en berechting van strafbare feiten door onafhankelijke rechters. De Rechtspraak draagt bij aan de instandhouding van de rechtsstaat en het vertrouwen van de burger in het recht.' Die missie – die wellicht oogt als een nogal open deur, doch voorwaar geen sinecure is – komt voort uit enkele trends en perspectieven. Uit het gegeven dat de behoefte aan onpartijdig gezag zal toenemen, doch dat dat gezag wel verdiend moet worden,⁴⁰ waarbij geldt dat velen samen meer weten dan een enkeling, dat de rechtszoekende centraal moet staan en waarbij in het bijzonder de financiële kant een beperking kan gaan vormen, volgt dat het nodig is de blijvende waarden (zoals onafhankelijkheid) te versterken en aan te sluiten bij de behoeften in de maatschappij.⁴¹

Ook de discussie over de nieuwe gerechtelijke kaart – die per 1 juli 2012 ingevoerd zal gaan worden – is politiek geladen. Nadat in 2009⁴² nog werd ingezet op 4 res-

sorten en 11 arrondissementen (met in totaal, na geleidelijke afbouw, 32 'rechtspraaklocaties'), is in december 2010 een voorontwerp van wet ter consultatie vrijgegeven⁴³ dat een kaart presenteert waarop nog slechts 10 arrondissementen prijken: heel Overijssel en Gelderland zijn tot het arrondissement Oost-Nederland verworden,⁴⁴ een naam die enige gewenning vergt; dat geldt ook voor Rechtbank Zeeland-West-Brabant en Rechtbank Midden-Nederland.

Belangrijker dan naamgeving is echter de inhoud. De Raad voor de rechtspraak schaarft zich grotendeels achter het voorstel; alleen de interne zaaksverdeling op basis van een door de minister goed te keuren reglement (art. 93a (nieuw) RO) vindt weerstand, want dit wordt gezien als een inbreuk op de rechterlijke onafhankelijkheid.⁴⁵ De NVvR is op zich voorstander van een herziening, maar meent dat het huidige concept niet zal leiden tot de beoogde kwaliteitsimpuls, bijvoorbeeld omdat de schaalproblemen groter worden er geen waarborg is dat de 32 nu bedachte locaties blijven bestaan (wat de toegankelijkheid ondergraaft), er geen visie op het totale bestuursmodel is ontvouwd en een onderbouwing van de financiële gevolgen ontbreekt. Doorgaan is daarom 'onverantwoord'.⁴⁶

Naast de beoogde invoering van deze nieuwe Wet op de rechterlijke indeling behelst het concept ook technische wijzigingen en overgangsregels en tevens enkele wijzigingen in de Wet op de rechterlijke organisatie. Daardoor is straks bijvoorbeeld niet meer elke sectorvoorzitter automatisch ook lid van het gerechtshof. Dat moet leiden tot krachtiger en kleinere gerechtshoven van maximaal drie personen. Klein en krachtig, daar kan niemand

tegen zijn, maar die kleine besturen moeten dan wel veel grotere rechtbanken aansturen. Het gevolg zou wel eens kunnen zijn dat gerechtshoven straks helemaal niets meer met de inhoud van doen hebben, niet langer af en toe ook zelf nog 'zitten'.⁴⁷ En de daarop volgende stap zou weleens kunnen zijn – zo fluistert onze meer cynische hersehelft ons in, en vertelt ons ook de conceptmemorie van toelichting – dat zeer spoedig 'echte' managers (u weet wel, zij die voor management doorgeleerd hebben, maar geen rechter (geweest) zijn) ingevlogen worden om mee te komen besturen (van de drie bestuurders moeten er nog wel ten minste twee rechter zijn). Als dat alles maar niet leidt tot klachten over verwijdering tussen het management en de werkvloer, terwijl intussen, als we niet opletten, toekomstige bezuinigingen keurig worden doorgevoerd omdat men aan de top geen idee meer heeft van wat het kost om het rechterlijk werk echt goed te kunnen doen. Of draven we nu door? Laten we het hopen.

2.2 De meer inhoudelijke kant van de rechtspleging

Naast de voorgaande meer of minder politiek geladen discussiepunten – wellicht een resultaat van de 'politisering' van de rechtspraak⁴⁸ – werd er ook gewerkt aan zaken die veeleer de inhoudelijke kant van het rechterlijk bedrijf raken, zoals het klachtrecht van een burger waar het de bejegening door de rechterlijke macht betreft. Het wetsvoorstel (art. 13a e.v. (nieuw) RO) dat regelt dat dergelijke klachten bij de procureur-generaal kunnen worden aangebracht, welke vervolgens kan vorderen dat de Hoge Raad onderzoek zal doen, ligt nu bij de Eerste Kamer.⁴⁹

21. Over de persoon van de rechter ook Ingelse, 'Rechter: tussen persoon en instituut', *NJB* 2010/1593, afl. 30, p. 1962 e.v.; Pieters, *Trema* 2010, p. 197 e.v. (pleitend voor een 'raakbare' rechter), Siemerink, 'Rechter gewaarschuwd voor googelen', *NJB* 2010/2145, afl. 41, p. 2645 en Giesen, *Trema* 2010, p. 152 e.v. (over de actieve rechter).

22. Zie Marseille, Reiling & Den Tonkelaar, *Toegang tot de rechter*, Den Haag: NVvP/Boom Juridische uitgeverij 2010.

23. Vgl. Smits, *Artikel 6 EVRM en de civiele procedure*, Deventer: Kluwer 2008, p. 304, 320.

24. Voorstel van de Europese Commissie van 14 december 2010: COM(2010)748 final. Zie ook *NJB* 2011/94, afl. 2, p. 130-131 en Sujecki, *TvPP* 2010, p. 186 e.v.

25. Zie het Consultation paper 'On the use of Alternative Dispute resolution as a means to resolve disputes related to commercial transactions and practices in the European Union', http://ec.europa.eu/dgs/health_consumer/dgs_consultations/ca/docs/adr_consultation_paper_18012011_en.pdf, en *Kamerstukken II* 2010/11, 22 112, nr. 1142.

26. Zie Gramatikov & Klaming, 'Getting Divorced Online', www.ssrn.com/abstract=1752903.

27. Net zoals de discussie over ambts halve toepassing van Europees recht vervolgd wordt. Zie Hartkamp, *Trema* 2010, p. 136 e.v. en Jongeneel, *NTFR* 2011, p. 33 e.v.

28. Daarover het Stratus-onderzoeksrapport, *De Stand van Mediation in Nederland*, Zoetermeer 2010.

29. Zie HvJ EU 18 maart 2010, nr. C-317/08, C-318/08, C-319/08 en

C-320/08 (*Alasini e.a./Telecom Italia e.a.*).

30. Over richtlijnen en procesrecht: Ancery & Krans, *TvPP* 2010, p. 141 e.v.

31. Zie Richtlijn 2008/52/EG en *Kamerstukken II* 2010/11, 32 555, nr. 1-6, waarover o.a. Jongbloed, *AA* 2010, p. 246 e.v.

32. HR 10 april 2009, *NJ* 2010/471 m.nt. C.J.M. Klaassen, waarover onder meer: Asser, *TCR* 2010, p. 88; Coenraad, a.w., p. 54 e.v.; Jongbloed, *AA* 2010, p. 246 e.v., en

kritisch: Wackie Eysten, *Adv.bl.* 2010, p. 72 e.v.

33. Vóór: Wackie Eysten, *Adv.bl.* 2010, p. 72 e.v. en Mulder & Van Gaalen, *Adv.bl.* 2011, p. 16 e.v.; tegen: Loorbach, *Adv.bl.* 2011, p. 31 e.v. (zie ook reads Loorbach, *Adv.bl.* 2009, p. 436 e.v.).

34. Over die politiek voorkeurs: Van der Kraats e.a., *Magistrale perspectieven: de raio's anno 2010*, SSR 2010, via www.ssr.nl/uploads/Pdf-documenten/Boekjes/SSR_

boekje enquete.pdf.

35. www.trouw.nl/nieuws/nederland/article3417087.ccc/Rechtshof_verbijsterd_over_bezuinigingen_.html.

36. Zie *Rapport Brede Heroverwegingen, 15. Veiligheid en terrorisme*, 2010, p. 9, 21, 32 en 36, www.rijksoverheid.nl en over dat regeerakkoord: Hofhuis, *Trema* 2011, p. 42 e.v.

37. Zie 'Mes gezet in raio-opleiding', *NJB* 2011/333, afl. 6, p. 393-394, en Hofhuis, *Trema* 2011, p. 44-45.

38. Zie Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2009*, Den Haag 2010, m.nt. p. 15 en 29, en de toespising per afzonderlijk gerecht in: Raad voor de rechtspraak, *Kengetallen Gerechten 2009*, Den Haag 2010. Van belang is dat verbraging tot aansprakelijkheid kan leiden, zie Dijkshoorn, 'Overschrijding van de redelijke termijn: moet de burgerlijke rechter het EHRM of de bestuursrechter volgen?', *NJB* 2010/1105, afl. 21, p. 1346

e.v. en Fernhout, 'Onrechtmatige rechtsspraak herzien', *NJB* 2010/2191, afl. 42, p. 2696 e.v. (over onrechtmatige rechtsspraak in breder verband).

39. Zie ook Chrit & Venneman, *Trema* 2011, p. 11 e.v.

40. Vgl. Kor. 'Rechterlijk gezag & stwangsom', *NJB* 2010/1531, afl. 29, p. 1913 e.v.

(n.a.v. negeren dwangsom door Peter R. de Vries).

41. Zie Raad voor de rechtspraak, *Visie op de rechtspraak*, Den Haag: 2010, met name p. 23 en 13.

42. Giesen & Coenraad, 'De ketens van en binnen de Nederlandse rechtspleging', *NJB* 2010/777, afl. 15, p. 966.

43. Zie www.internetconsultatie.nl/herzieninggerechtelijkekaart. De consultatie sloot half februari 2011.

44. Die wijziging vindt haar oorsprong in een algemeen overleg (*Kamerstukken II* 2009/10, 20 279, nr. 104). Zie www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Themadossiers/Herziening+gerechtelijke+kaart.htm en 'Voorontwerp gerechtelijke kaart', *NJB* 2011/167, afl. 3, p. 215-216.

45. Zie www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Herziening+gerechtelijke+kaart+akkoord.htm.

46. Zie NVvR, *Advies Gerechtelijke kaart 2011*, via www.nvvv.org. Vgl. *Kamerstukken II*, 2009/10, 32 021, nr. 14.

47. Vgl. *Kamerstukken I* 2010/11, 32 021, nr. D, p. 16-17 (bestuurlijke kwaliteiten worden belangrijker).

48. Westra, *Trema* 2010, p. 52 e.v.

49. *Kamerstukken I* 2009/10, 32 021 en *Kamerstukken I* 2010/11, 32 021, nr. A-E.

Via datzelfde wetsvoorstel – beoogde inwerkingtreding is 1 juli 2011; de openbare behandeling in de Eerste Kamer is afgerond⁵⁰ – wordt ook de inmiddels omarmde⁵¹ ophoging van de competentiegrens van de kantonrechter van € 5000 naar € 25 000 geregeld en wordt de verplichting om binnen een rechtbank een aparte sector ‘kanton’ te hebben (art. 47 RO) opgeheven (zodat capaciteit en deskundigheid binnen de rechtbank beter te benutten is).⁵² Volgens de minister is de rechterlijke macht qua organisatie en opleiding van medewerkers klaar voor deze operatie.⁵³

Een andere inhoudelijke kwestie betreft de vraag of rechtspraak kwalitatief beter wordt, zoals de perceptie is, als deze meervoudig (en dus duurder) is. Nijmeegs onderzoek heeft geïnventariseerd welke soort zaken meervoudig afgewikkeld worden (juridisch ingewikkeld; nieuwe regelgeving; groot belang; opleiding van jongeren; publicitair gevoelig), hoeveel zaken dat zijn (in de sectoren ‘handel’ in 2008: 4,9%) en wat er onder ‘meelezen’ wordt begrepen (zeer diverse praktijken).⁵⁴

In het rapport ‘Specialisatie loont?’⁵⁵ is een analyse gepresenteerd van ervaringen van grote ondernemingen met specialistische rechtspraakvoorzieningen, zoals de Ondernemingskamer bij het Hof Amsterdam. De ingeschakelde ondernemingen geven aan de kwaliteit van de gespecialiseerde gerechten goed tot zeer goed te vinden; alternatieve vormen van geschilbeslechting worden (daarom) minder aantrekkelijk gevonden dan de procedure bij de overheidsrechter. Daarbij geldt als ‘kwaliteit’ een goed gemotiveerde uitspraak, die de noodzakelijke knopen doorhakt en waarmee men ‘vooruit kan’, hetgeen (grotendeels) aansluit bij de observaties van Barendrecht (zie paragraaf 1.4). Minder tevreden is men over de doorlooptijden, inclusief de tijd die nodig is voor de uitspraak. De ondervraagden vinden uiteindelijk vrijwel allemaal dat specialisatie wenselijk of noodzakelijk is: roulerende rechters hebben geen prikkel om te investeren in de ‘nieuwe’ specialisatie. Dat lijkt ons voor de rechterlijke macht iets om serieus over na te denken, ook los van de al bestaande specialismen, ook omdat de politiek hierover debatteert.⁵⁶ Hoewel Corstens, uiteindelijk onze hoogste rechter, recent nog heeft uitgesproken juist geen specialistische doch een generalistische rechtenstudie te wensen.⁵⁷

3. De advocatuur

3.1 Drie rapporten

Effectieve toegang tot de rechter vergt een goed functionerende advocatuur. De kwaliteit van de advocatuur stond sterk in de belangstelling in 2010. In het waarborgen en de verbetering van die kwaliteit is vooral geïnvesteerd via drie rapporten, gewijd aan het toezicht op de advocatuur, de bestuurlijke herstructurering van de Nederlandse Orde van Advocaten (NOVA) en de opleiding van advocaten.

In het vroege voorjaar van 2010 publiceerde Docters

van Leeuwen zijn rapport Het bestaande is geen alternatief.⁵⁸ Hierin formuleert hij 23 adviezen ter verbetering van het toezicht op de advocatuur. In het oog springen vooral de eerste twee adviezen, inhoudende systeemtoezicht (toezicht op het stelsel van collegiaal toezicht) door een ‘wijze persoon’ van buiten de NOVA (advies 1), met instandhouding en zelfs versterking van het collegiale toezicht door de algemeen deken en de lokale dekens (advies 2). Deze adviezen kunnen op steun van onder meer algemeen deken Loorbach rekenen.⁵⁹ Meest recente ontwikkeling op dit vlak is een brief van 7 februari 2011 aan de Tweede Kamer waarin de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (ook een naam waaraan wij maar moeilijk kunnen wennen...) een wetsvoorstel aankondigt waarin het toezicht op de advocatuur zo wordt geregeld dat het feitelijk toezicht wordt uitgeoefend door de lokale dekens (conform advies 2 van Docters van Leeuwen) en een landelijk toezichthoudend orgaan (dus niet één wijze persoon) verantwoordelijk wordt voor het toezicht op de advocatuur. Hoewel dit orgaan wettelijk binnen de NOVA wordt geplaatst, zullen advocaten daarvan geen deel uitmaken om de onafhankelijkheid ten opzichte van de advocatuur te waarborgen.⁶⁰

Wat het gehandhaafde collegiale toezicht door de lokale dekens betreft, is het maar de vraag hoe lang nog sprake zal zijn van negentien lokale Ordes en negentien lokale dekens. De Commissie Bestuurlijke Vernieuwing (ook wel Commissie Huydecoper) heeft in haar in oktober jl. verschenen rapport *Op Orde!* geadviseerd slechts één landelijke Orde te handhaven die per arrondissement een afdeling met een lokale deken kent. Aangezien volgens de meest recente plannen rondom de nieuwe gerechtelijke kaart (paragraaf 2.1) het aantal arrondissementen tot tien wordt gereduceerd, zou dat betekenen dat het huidige aantal van negentien lokale Ordes en dekens bijna gehalveerd zou worden tot tien afdelingen met tien lokale dekens.⁶¹

Dan was er nog een derde commissie: de Commissie Stagiaire Opleiding (ook wel de Commissie Kortmann). Deze heeft haar bevindingen neergelegd in het rapport *Met recht advocaat*.⁶² De commissie stelt voor de huidige Beroepsopleiding in het eerste jaar en de Voortgezette Stagiaire Opleiding in het tweede en derde stagejaar te vervangen door één geïntegreerde driejarige Stagiaire-Opleiding. De commissie doet vijftien aanbevelingen waarvan de eerste drie zien op de aansluiting van de stagiairopleiding met de universiteiten: de voorgestelde beginvereisten voor de advocatuur zijn natuurlijk niet los te zien van de eindtermen van de juridische opleiding en ook aanbevelingen 2 en 3 omtrent het civiel effect raken direct de universitaire opleiding. Opvallend is dat de recente discussie naar aanleiding van dit rapport zich, dankzij deze eerste drie aanbevelingen, toespit op de kwaliteit van de opleidingen aan de juridische faculteiten en wel juist op het moment dat de (her)accreditatie van juridische opleidingen in volle gang is.⁶³ Die discussie overschaduwde, tenminste in de literatuur, momenteel de discussie over de stagiairopleiding als zodanig.⁶⁴ Dit verklaart mogelijk mede de recente oproep van het Advocatenblad aan de advocatuur om commentaar op het rapport van de Commissie Kortmann...⁶⁵

3.2 Een wetsvoorstel: kernwaarden voor de advocatuur
Nog meer nieuws van het front van de advocatuur: in mei

We weten dat hameren op mensenrechten(verdragen) ons niet populair zal maken in Den Haag

Oriëntatie op wat er leeft is nodig, maar de rechter moet wel de druk van de samenleving weerstaan en desnoods tegen de stroom ingaan

2010 is een wetsvoorstel tot aanpassing van onder meer de Advocatenwet aan de Tweede Kamer aangeboden.⁶⁶ Hierin wordt de wettelijke verankering van een aantal kernwaarden voor de advocatuur voorgesteld. Over twee van deze kernwaarden is in de aanloop naar dit wetsvoorstel een nog steeds voortdurende discussie ontstaan: over de kernwaarde 'onafhankelijkheid van de advocaat' en over de aanvankelijk voorgestelde en nu weer geschrapt kernwaarde 'publieke verantwoordelijkheid van de advocaat'. Verkijk, die in 2010 promoveerde op het vuistdikke proefschrift *De advocaat in het burgerlijk proces*, doet het schrappen van laatstgenoemde kernwaarde af als een 'politieke oplossing', aangezien de advocaat blijkens de MvT in het kader van de kernwaarde 'onafhankelijkheid' toch gebonden zou zijn aan beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit, welke zich juist slecht verhouden met echte onafhankelijkheid van een advocaat.⁶⁷

3.3 Historisch besef

Tot besluit van deze paragraaf mag niet onvermeld blijven het omvangrijke, historische onderzoek van Meihuizen naar de Nederlandse advocatuur tijdens de Tweede Wereldoorlog. Van een gezond historisch besef getuigt de aandacht waarin deze studie zich heeft mogen verheugen, waarbij ook niet wordt geschuwd een link te leggen met het huidige (politieke) klimaat.⁶⁸

50. *Kamerstukken I* 2010/11, 32 021, nr. E.

51. Vgl. Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2009*, Den Haag: 2010, p. 17.

52. Zie Bauw, *TvC* 2010, p. 251 e.v., en met name p. 254 voor het laatste aspect.

53. *Kamerstukken I* 2010/11, 32 021, nr. D, p. 11. Zo ook Koek & Van de Laarschot in een interview in *Trema* 2010, p. 148.

54. Baas e.a., *Rechtspreken: samen of alleen*, Research Memoranda, nummer 5-2010, Den Haag: Rvdr 2010.

55. Böcker e.a., *Specialisatie loont?*, Research Memoranda, nummer 1-2010, Den Haag: Rvdr 2010.

56. *Kamerstukken I* 2010/11, 32 021, nr. C, p. 2-3 en nr. D, p. 6.

57. Te vinden via www.rechtspraak.nl/Gerechten/HogeRaad/Over+de+Hoge+Raad/Publicaties+en

'Pleidooi president Hoge Raad voor generalistische rechtenstudie', *NJB* 2011/332, afl. 6, p. 393

58. Docters van Leeuwen, *Het bestaande is geen alternatief. Een verkenning naar verbeteringen in het toezicht op de advocatuur*. Den Haag: NSOB 2010, te raadplegen op: www.advocatenorde.nl/public/file/PDF/Advies%20Het%20bestaande%20

www.advocatenorde.nl/public/file/PDF/Advies%20alternatief%20-%20inclusief%20bijlagen%20_23%20maart%202010.pdf.

59. Docters van Leeuwen, a.w., p. 36-37; Loorbach, *Adv.bl.* 2010, p. 489. Eveneens grotendeels in lijn met het advies van Docters van Leeuwen: de Algemene Raad van de NOvA in een visiedocument van 22 december 2010 (www.advocatenorde.nl/public/Standpunt%20toezicht.pdf) en voorts De Rijkse, *TvT* 2010, p. 53 e.v.

60. www.advocatenorde.nl/public/brief%20toezicht%20teeven.pdf.

61. Commissie Bestuurlijke Vernieuwing, *Op Orde! Een nieuwe bestuursstructuur voor de Nederlandse Orde van Advocaten*, Den Haag: 2010, met name p. 21 e.v. en p. 45 e.v. (bijlage 7), te raadplegen op: [www.advocatenorde.nl/public/file/PDF/Op Orde - rapport Huydecoper.pdf](http://www.advocatenorde.nl/public/file/PDF/Op%20Orde%20rapport%20Huydecoper.pdf). Zie hierover nader Van Daal, *Adv.bl.* 2011, p. 20 e.v.; Sillevius Smitt, *Adv.bl.* 2010, p. 564 e.v. en het interview met Huydecoper en Van Andel, in *Adv.bl.* 2010, p. 517 e.v.

62. Commissie Kortmann, *Met recht advocaat. Een nieuwe opleiding: de Stagiaire-Opleiding*. Nijmegen: 2010, te raadplegen op: www.advocatenorde.nl/public/file/

4. Collectieve actie

4.1 Voorwerp van onderzoek

De collectieve schadeafwikkeling mocht zich opnieuw in ruime wetenschappelijke belangstelling verheugen. In april 2010 stonden de preadviezen van Loos en Van Boom en daarmee de (collectieve) handhaving van het consumentenrecht centraal tijdens de jaarvergadering van de Vereniging voor Burgerlijk Recht.⁶⁹ Loos heeft zich gericht op de individuele en Van Boom op de collectieve handhaving van het consumentenrecht. Van Boom besteedt in zijn preadvies in het bijzonder aandacht aan de Consumentenautoriteit als collectieve handhaver, de actie van art. 3:305a BW, ontwikkelingen rondom de WCAM en hij zoomt in op de problematiek van bagatel- en strooischade.

De collectieve actie van art. 3:305a BW en de Wet collectieve afwikkeling massaschade (WCAM) representeren de twee hoofdvormen van collectieve afdoening: opt in (art. 3:305a BW) en opt out (WCAM). Het Tilburgse Tisco⁷⁰ heeft onderzoek verricht naar de keuze van benadeelden om bij massaschade niet, individueel of collectief te procederen.⁷¹ Daarbij zijn opt-in- en opt-outregimes in verband gebracht met drie andere factoren: de beschikbaarheid van informatie over hoe andere benadeelden handelen, de omvang van het nadeel en zekerheid omtrent de uitkomst van de procedure. Het is een mooie

PDF/2010 advies Commissie Stagiaire-Opleiding.pdf.

63. Ahsmann, 'Het civiel effect biedt niet wat het pretendeert – Over de aansluiting van de universitaire opleiding op de togabe-roepen', *NJB* 2011/28, afl. 2, p. 66 e.v.; in reactie daarop: Dorresteyn, 'De rechtenopleiding opnieuw de maat genomen?', *NJB* 2011/406, afl. 8, p. 472 e.v., en Den Tonkelaar, 'Het niveau van de raio's daalt. En wat dan nog?', *NJB* 2011/407, afl. 8, p. 474 e.v., met naschrift van Ahsmann, *NJB* 2011/408, afl. 8, p. 475 e.v.; Heringa, *Adv.bl.* 2011, p. 33 e.v.; Castermans, *NTBR* 2011, p. 1 e.v.

64. Zie over de stagiaire-opleiding als zodanig in het licht van de Commissie Kortmann: Knepen, *Adv.bl.* 2010, p. 574 e.v.; Van Rooijen, *Adv.bl.* 2011, p. 35 e.v.

65. *Adv.bl.* 2011, p. 12.

66. *Kamerstukken II* 2009/11, 32 382, nr. 1-9.

67. Verkijk, *De advocaat in het burgerlijke proces* (diss. Maastricht), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 147 e.v., in het bijzonder p. 153. Zie voorts: Verkijk, *Adv.bl.* 2010, p. 417 e.v.; Loorbach, *Adv.bl.* 2010, p. 488 e.v.

68. Meihuizen, *Smalle marges. De Nederlandse advocatuur in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam: Uitgeverij Boom 2010. Daarover Snel, *Adv.bl.* 2010, p. 392 e.v., Loorbach, *Adv.bl.* 2010, p. 486 e.v.; Sillevius Smitt, *Adv.bl.* 2010, p. 466 e.v.

69. Loos & Van Boom, *Handhaving van het consumentenrecht*, Deventer: Kluwer 2010. Zie voorts Loos, *TCR* 2011, p. 1 e.v. Zie voor het verslag van de jaarvergadering: Greveling & Van der Zalm, *NTBR* 2010, p. 264 e.v.

70. Tilburg Institute for Interdisciplinary Studies of Civil Law and Conflict Resolution Systems, Universiteit van Tilburg

71. Van Dijk e.a., *Individueel of collectief procederen bij massaschade?*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010. In Rotterdam werd onderzoek gedaan naar de iPR-aspecten van de WCAM: Van Lith, *The Dutch Collective Settlements Act and Private International Law*, Den Haag: WODC 2010, www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/internationaal-privaatrechtelijke-aspecten-van-de-wet-collectieve-afhandeling-massaschade-wcam.aspx?cp=44&cs=6796.

studie, opgebouwd uit literatuuronderzoek en empirisch onderzoek, waarbij op creatieve wijze studenten zijn betrokken. Uit het onderzoek blijkt, niet geheel verrassend, dat de participatiegraad aan collectieve acties bij een opt-outregime hoger ligt dan bij opt-inregimes. Vanuit het oogpunt van het bereiken van een finale afwikkeling wordt door de onderzoekers dan ook een voorkeur uitgesproken voor het regime dat de WCAM hanteert boven het opt-inregime van art. 3:305a BW. Verder bevat het rapport nuttige aanbevelingen gebaseerd op de rol van de drie genoemde factoren.

Dat een efficiënte, finale financiële genoegdoening niet het enige na te streven doel bij collectieve afwikkeling van massaschade is, betoogt Van Doorn, een van de drie auteurs van voormeld rapport, in een ander verband.⁷² Zij pleit voor meer aandacht in de collectieve afwikkelingspraktijk voor immateriële belangen als erkenning en voor procesbelangen als inspraak en vertegenwoordiging, informatie over de procedure en over de uitkomst en toegang tot een neutrale beslisser. Dit pleidooi voor immateriële belangen en procesbelangen kunnen wij vanuit het oogpunt van procedurele rechtvaardigheid geheel onderschrijven.

Plannen van de wetgever

Sinds de inwerkingtreding van de WCAM zijn vijf jaar verstreken. In deze periode zijn vijf WCAM-zaken afgewikkeld (*DES*, *Dexia*, *Vie d'Or*, *Vedior* en *Shell*) en is de wet geëvalueerd. Uitkomst van de evaluatie is dat de wet goed voldeet, maar op punten verbeterd kan worden. Een recent conceptvoorstel van wet tot wijziging van de WCAM – waarover tot 15 april a.s. een internetconsultatie plaatsvindt – beoogt in deze verbeteringen te voorzien.⁷³ Het voorstel introduceert onder meer een preprocesuele comparitie ter bevordering van collectieve schikkingen (art. 1018a Rv). Op verzoek van een belangenorganisatie voor benadeelden of van degene die de schade heeft veroorzaakt of daarvoor verantwoordelijk kan worden gehouden, kan de rechter een dergelijke comparitie gelasten (art. 1018a lid 1 Rv). Verzoekers en belanghebbenden zijn verplicht ter comparitie te verschijnen (art. 1018a lid 3 Rv), omdat het buiten aanwezigheid van de betrokkenen niet mogelijk is een overeenkomst te beproeven, hetgeen blijkens art. 1018a lid 1 Rv het doel van de preprocesuele comparitie is.

De regeling voorziet voorts in de mogelijkheid voor de rechter een regiezitting te gelasten, 'teneinde het verloop van de procedure te bespreken en daaromtrent aanwijzingen te verstrekken en bevelen te geven', aldus het voorgestelde art. 1013 lid 8 Rv. Hiermee wordt voor het eerst in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering een wettelijke grondslag voor de regiezitting geboden en wordt een in de praktijk ontwikkeld fenomeen gecodificeerd. Immers, niet alleen in de vijf afgewikkelde WCAM-zaken, maar ook, en dan op grotere schaal, in familie-zaken is de regierechter en de regiezitting een niet onbekend verschijnsel.⁷⁴ Een meer algemene bepaling, niet beperkt tot WCAM-zaken, waarin een wettelijke grondslag voor een regiezitting wordt geboden, verdient naar onze mening dan ook serieus overweging en zou een bepaling als art. 1013 lid 8 Rv overbodig maken (hoewel deze bepaling zonder meer een goed begin is).

4.3 Nadere invulling door de Hoge Raad

Niet alleen de wetenschap en de wetgever hebben zich deze verslagperiode gebogen over kwesties van collectieve schadeafwikkeling, maar ook de Hoge Raad. Ruim vier jaar na de algemeen verbindendverklaring van de WCAM-overeenkomst door het Hof Amsterdam in de *Dexia*-zaak heeft de Hoge Raad onlangs geoordeeld dat omtrent de door benadeelden gestelde en door *Dexia* betwiste vernietiging van een effectenleaseovereenkomst op de voet van art. 1:88 en 1:89 BW een onzekerheid bestond waaraan de WCAM-overeenkomst een einde heeft gemaakt, nu benadeelden geen gebruik hebben gemaakt van de opt-outmogelijkheid zodat zij dus gebonden zijn aan de WCAM-overeenkomst.⁷⁵

De collectieve actie uit art. 3:305a BW stond deze verslagperiode in drie uitspraken van de Hoge Raad centraal. In twee uitspraken gaf de Hoge Raad nadere invulling aan het criterium 'soortgelijke belangen' in de zin van art. 3:305a lid 1 BW.⁷⁶ Voorts vloeit uit HR 9 juli 2010 voort dat de 3:305a-route naar de burgerlijke rechter niet zo maar de aan de bestuursrechter opgedragen rechtsbescherming van individuele vreemdelingen kan doorkruisen. Voor 3:305a-toegang tot de burgerlijke rechter door vreemdelingenorganisaties is vereist dat deze 'een eigen belang naast dat van de betrokken individuele vreemdelingen zouden hebben gesteld terzake waarvan de organisaties niet bij de bestuursrechter zouden kunnen opkomen', aldus de Hoge Raad.⁷⁷ Het is de vraag of door deze – in onze ogen toch wel wat formele – benadering van de Hoge Raad de collectieve 3:305a-gang naar de rechter niet al te zeer bemoeilijkt wordt.

5. Kosten en rechtsbijstand

5.1 Monitor Rechtsbijstand en Geschiloplossing

In onze voorlaatste kroniek (over 2008) maakten wij reeds melding van de nog onder het kabinet-Balkenende IV afgesproken structurele bezuiniging op het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand.⁷⁸ Sinds 2009 worden de maatregelen die deze taakstelling moeten verwezenlijken, gefaseerd ingevoerd als onderdeel van het programma 'Rechtsbijstand en Geschiloplossing'. Het WODC heeft voor dit programma in een monitor een nulmeting over de jaren 2000-2009 opgesteld, waarin de maatregelen worden beschreven en per maatregel de verwachte ontwikkelingen worden weergegeven. Het is de bedoeling dat na deze nulmeting periodiek over de maatregelen wordt gerapporteerd.⁷⁹

Voor alle rechtsterreinen zijn de volgende maatregelen aangekondigd: het verbeteren van diagnose en triage, verhoging van de bedragen van het minimale financiële belang om voor gefinancierde rechtsbijstand in aanmerking te komen en verstrekking van één toevoeging voor samenhangende procedures (met name bij schuldenproblematiek). Specifiek voor scheidingszaken wordt ingezet op twee maatregelen: het stimuleren van onderlinge regelingen door partijen (waarmee een reeds ingeslagen weg wordt voortgezet) en de vereenvoudiging van de berekening van kinderalimentatie. Voor het consumentenrecht is één maatregel voorzien: het stimuleren van een andere route dan de gang naar de rechter, door geen toevoeging te verstrekken voor een procedure voor de rechter indien een alternatief bestaat, waarbij met name aan geschillen-

commissies gedacht moet worden. Enerzijds juichen wij de met deze maatregel beoogde bevordering van afdoening buiten de rechter om toe, anderzijds is het gevaar niet denkbeeldig dat deze maatregel de toegang tot de rechter in gevaar zou kunnen brengen en dat is een prijs die wat ons betreft niet betaald mag worden. Duidelijk is in ieder geval al dat de aangekondigde bezuinigingen op het terrein van de gefinancierde rechtsbijstand op veel verzet van advocaten en rechters kunnen rekenen, die daarvoor veel aandacht in de media weten te genereren.⁸⁰

5.2 Griffierechtenstelsel herzien

De toegang tot de rechter is ook in het geding bij de nieuwe Wet griffierechten burgerlijke zaken (Wgbz), die in twee delen op 1 november 2010 (nieuwe tarieven) en op 1 januari 2011 (heffing en incasso) in werking is getreden.⁸¹ Met name het tweede deel heeft veel stof doen opwaaien, omdat daarin de heffing en incasso naar het begin van de juridische procedure is gehaald (art. 3 lid 3 en 4 Wgbz). Door de sancties verbonden aan het niet (tijdig) voldoen van het griffierecht van partijen staan de voortgang van en de toegang tot de procedure op het spel. De voortgang omdat de rechter de zaak aan moet houden zolang (een van) partijen het griffierecht nog niet (heeft of) hebben voldaan (art. 127a lid 1, 128 lid 2 en 282a lid 1 Rv). De toegang is aan de orde wanneer één van partijen niet tijdig het griffierecht voldoet. In dagvaardingszaken leidt niet-tijdige voldoening door eiser tot ontslag van instantie van gedaagde en wordt eiser in de proceskosten veroordeeld (art. 127a lid 2 Rv). Voldoet (een verschenen) gedaagde het griffierecht echter niet tijdig, dan volgt verstekverlening (art. 128 lid 6 Rv), hetgeen naar onze smaak een vergaande sanctie is, want dat zal in veel gevallen inhouden dat de vordering van eiser krachtens de hoofdregel van art. 139 Rv wordt toegewezen. In verzoekschriftprocedures leidt niet-tijdige voldoening van het griffierecht door verzoeker tot niet-ontvankelijkheid en door verweerder tot het buiten beschouwing laten van zijn verzoekschrift (art. 282a lid 2 resp. lid 3 Rv).

Na de eerste maanden van dit nieuwe griffierechtenstelsel overheersen vooral nog de kritische geluiden.⁸² Wij verwachten (en hopen) dat in de praktijk de scherpste randjes van de regeling gehaald zullen worden door een

flexibele opstelling van de gerechten, waardoor de toegang tot en (wellicht in iets mindere mate) de voortgang van de procedure gegarandeerd zullen blijven.

6. De feiten boven tafel

Dat de feiten voor elk geschil van eminent belang zijn en dus naar waarheid en liefst per direct boven tafel moeten komen, volgt bijvoorbeeld uit het hiervoor besproken arrest (paragraaf 1.2) waarin beslist werd dat op een bindende eindbeslissing kan worden teruggekomen als de rechter inziet dat zijn oordeel 'was gegrond op een onhoudbare feitelijke lezing'. Dit onderstreept het belang van de waarheidsvinding, ook in de civiele procedure.⁸³ Die waarheid kan alleen 'gevonden' worden doordat binnen die procedure feiten verzameld, bewezen en vastgesteld (moeten en kunnen) worden. Dat proces is rechtsvergelijkend en deels empirisch beschreven in de dissertatie van Verkerk over 'fact-finding'.⁸⁴ Het zal niet verbazen dat onder andere het systeem van 'discovery' in de VS en de beperktere Nederlandse mogelijkheden om documenten op te vragen, de revue passeren, bezien vanuit de doelen van het civiele proces.

Met het oog op het belang de waarheidsvinding waar mogelijk te verbeteren, is wezenlijk dat het de bedoeling is dat de exhibitieplicht (of: het inzage-recht) komende tijd wettelijk verplaatst én verruimd⁸⁵ wordt. Een conceptwetsvoorstel dat ter consultatie voorgelegd heeft,⁸⁶ beoogt – kort gezegd – art. 843a en 843b Rv te verplaatsen naar de afdeling bewijsrecht, in art. 162a-c (nieuw) Rv. Tevens wordt buiten kijf gesteld dat zowel van de wederpartij als van derden afschrift van bescheiden kan worden verzocht. Doel van de nieuwe regeling is om een efficiëntere waarheidsvinding en procedurevoorbereiding mogelijk te maken,⁸⁷ alsmede meer 'equality of arms' te bereiken, terwijl meteen duidelijk wordt gemaakt dat dit bewijsmiddel op gelijke voet staat met de overige bewijsmiddelen. Om 'fishing expeditions' tegen te gaan, draagt degene die een afschrift wil, de kosten daarvan en zijn er diverse voorwaarden aan de afgifte verbonden. De exhibitieplicht zet aldus een volgende stap in de graduele verruiming die de laatste jaren al was ingezet. Dat deze exhibitieplicht steeds populairder is geworden, is niet in de laatste plaats te danken aan de steeds overvloediger literatuur over dit thema,

72. Van Doorn, *NTBR* 2010, p. 387 e.v.

73. www.internetconsultatie.nl/massaschade. Een voorschot hierop werd al genomen door Keizer-De Korver, *AV&S*, p. 129 e.v. die aandacht vraagt voor de problematiek van samenloop van een WCAM-afwikkeling en een directe actie ex art. 7:954 BW, omdat een benadeelde kiest voor de opt-outmogelijkheid. Er wordt ook nog 'Europees' geconsulteerd over massaschade, zie *Towards a Coherent European Approach to Collective Redress*, SEC(2011)173 fin. van 4 februari 2011.

74. Zie over de regierechter en regiezitting in scheidingszaken recentelijk: Vlaardingerbroek, in Antokolskaia & Coenraad (red.), a.w., p. 105 e.v.; Vlaardingerbroek & De

Hoon, *FJR* 2010, p. 125 e.v.; Coenraad, a.w., p. 26 e.v.

75. HR 28 januari 2011, *LJN* BO5822.

76. HR 26 februari 2010, *LJN* BK5756 en HR 9 april 2010, *LJN* BK4549, waarover Kroes, *NTBR* 2010, p. 361 e.v.

77. HR 9 juli 2010, *LJN* BM2314, t.o. 4.4 en 4.5.

78. Giesen & Coenraad, 'Kroniek van de rechtspleging', *NJB* 2009/691, afl. 14, p. 894 e.v.

79. Croes e.a., *Monitor Rechtsbijstand en Geschiloplossing*, Den Haag: WODC 2010. Ite raadplegen op: www.njksverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/07/07/rechtsbijstand-doc-21011/rechtsbijstand-doc-21011.pdf.

80. www.nu.nl/binnenland/2442433/advocaten-dreigen-stoppen-met-pro-deo.html, www.trouw.nl/nieuws/nederland/article3417087.ece/Rechtsbijstand_verbijsterd_over_bezuinigingen_.html, www.nieuwsuur.nl/onderwerp/217423-geen-geld-geen-advocaat.html; www.nos.nl/artikel/217540-advocaten-ageren-tegen-bezuiniging.html.

81. *Stb.* 2010, 715. Zie voor een bondig overzicht van de overige wijzigingen in het stelsel van griffierechten: Hendrikse, *Adv.bl.*

2010, p. 592 e.v. Voorts: www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuwe-griffierechten.htm.
82. Von Schmidt auf Altenstadt, *TCR* 2010, p. 73 e.v. ('schieten met een kanon op een mug'); Van de Donk e.a., *TvP* 2010, p. 76 e.v.; Sillevis Smitt, *Adv.bl.* 2011, p. 2; Maat-

huis, *Adv.bl.* 2011, p. 37 ('waar was de Orde in dit wetgevingsproces?'), Loonstern, *Adv.bl.* 2011, p. 39.

83. Dit is het onderwerp waarop De Bock later dit jaar aan de UvT hoopt te promoveren.

84. Verkerk, *Fact-finding in civil litigation*. Antwerpen: Intersentia 2010.

85. Vgl. Ydema, 'Ruime toepassing van de exhibitieplicht', *NJB* 2011/175, afl. 4, p. 238-239.

86. Zie www.internetconsultatie.nl/informatieverschaffing-en-Sijmonsma, *TvPP* 2010, p. 179 e.v.

87. Om dat te bereiken, moet de rechter ook de substantiëringsplicht handhaven, vgl. Jacobs, *TvPP* 2010, p. 32 e.v.

waaronder twee recente dissertaties, welke de wetgever bij de verdere vormgeving uitermate dienstig kunnen zijn.⁸⁸

7. Uitleiding

De effectieve toegang tot de civiele rechter is een groot goed, maar geen automatisme, dat hebben de recente ontwikkelingen op politiek vlak (bezuinigingen) laten zien. Die koers baart ons dan ook grote zorgen. We weten dat hameren op mensenrechten(verdragen) ons niet populair zal maken in Den Haag – tegenwoordig bij geen enkele politieke gezindheid meer, zo lijkt het – maar het moet gezegd

dat de huidige regering wat ons betreft de randen van wat mensenrechtelijk kan wat al te nadrukkelijk opzoekt, ook binnen de civiele rechtspleging. Onze rechtsstaat, want daarover gaat het uiteindelijk als de toegang tot de rechter in het geding komt, is – zo hopen wij – geen ‘linkse hobby’ maar wezenlijk voor iedereen, of het nu gaat om Mohammed en Ingrid, om Henk en Aicha, of om Ivo en Lieke. ●

⁸⁸ Sijmonsma, *Het inzagerecht*, Deventer: Kluwer 2010; Ekelmans, *De exhibitieplicht*, Deventer: Kluwer 2010.